

ÇUKUROVA YÖRESİ GEÇİŞ TÖRENLERİNDE SU ODAKLI UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Ayhan KARAKAŞ²

Öz: Çukurova halk kültürü, yöre insanının yüzlerce yıllık bir süreçte meydana gelen değerler bütünüdür. Çukurova insanı yaşadığı her türlü olayı, örnek değerler ve ahlak anlayışını, gelenek ve göreneklerini, günlük yaşamını, dini inançlarını, kısacası bütün kültürel yaşamını halk kültürü ürünlerinde yaşatmıştır. Bu ürünler zamanla daha da zenginleşmiş ve Çukurova halk kültürünü meydana getirmiştir. Anadolu coğrafyası içerisinde Çukurova bölgesi konar-göçer yaşam tarzından yerleşik hayata en son geçen yörelerden biridir. Bu durum yöre insanının farklı kültürler ve teknolojik yeniliklerle tanışmasını da geciktirmiştir. Bu şekilde yöredeki halk kültürü ürünleri de halkın belleğindeki yerini yakın zamanlara kadar korumuştur. İnsan yaşamındaki en önemli geçiş törenleri olan doğum, evlenme ve ölüm etrafında oluşan tüm uygulamalar ve gelenekler yöresel, bölgesel ve milli kültürlerin önemli bir halkasını oluşturur. Bu sebeple kültürler üzerine yapılan çalışmalarda insan yaşamının bu belirleyici geçiş aşamalarının göz ardı edilmemesi gerekir. Su, insanlık için hayati öneme sahip özelliğinin yanında tüm dünya milletlerinin kültürlerinde çok önemli bir yer işgal eder. Eski Türk kültüründen günümüze kadar uzanan süreçte kutsal kabul edilen su, çeşitli şekillerde Türk kültür hayatında karşımıza çıkmaktadır. Çukurova yöresi geçiş törenlerinden doğum, evlenme ve ölüm etrafında meydana gelen uygulamalarda su kavramı çeşitli şekillerde yer almıştır. Çalışmamızda Çukurova yöresi geçiş törenlerinde su odaklı olan uygulamalar üzerine durulacak ve bu uygulamaların eski Türk kültürü ile olan bağlantıları irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Çukurova, Su, Doğum, Evlenme, Ölüm.

Giriş

Su, tarih boyunca insanlar için yaşamın kaynağı olagelmıştır. Dünya mitolojilerinde hayatın başlangıcı ve bitişi ile ilgili önemli bir unsur olan su, insanlar için kutsal bir değer ifade etmiştir. Suyun insanlar için taşıdığı bu kutsal değer birçok zeminde kendisine yansıma alanı bulmuştur. İnanç, edebiyat, mimari gibi farklı alanlarda su değişik şekillerde insanlar tarafından benimsenen ve önemsenen bir olgu olmuştur.

¹ Bu çalışma 7-8 Kasım 2013 tarihlerinde Tekirdağ'da düzenlenen Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumunda sunulan metnin gözden geçirilmiş biçimidir.

² Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
akarakas@cu.edu.tr

Potansiyel gücün ve ayrışmamışlığın ilkesi, her tür kozmik tezahürün temeli, bütün tohumların taşıyıcısı olan su, bütün biçimlerin kaynaklandığı ve bir felaket ya da kendi gerilemeleri sonucunda dönecekleri ilk özü simgeler. Başlangıçta ve her tür tarihsel ya da kozmik döngünün sonunda su vardır ve her zaman var olacaktır (Eliade, 2009, s. 196).

Suyun arıtıcı niteliği, bollukla ilişkisi, taşması vb. su kültürünün doğusunda rol oynayan önemli etkenlerdir. Denizleri, gölleri, ırmakları, kaynakları, çeşmeleri ve yağmuru da içine alan su kültüründe; su kimi zaman kendisine ibadet edilen bir obje, kimi zaman da kült aracıdır (Örnek, 1988, s. 103-104).

Türklerin tabiat kültürleri içinde yer su olarak adlandırılan su ve onun etrafında oluşturulan su kültürü yer ile birlikte ilk sıralarda yer alır. Eski Türk kültüründe gözle görülen her şeyin bir perisi, ruhu, iyisi vardır. Su iyisi denilen su ruhları, suların sahibi aynı zamanda hâkimidirler. Bu çerçevede çocuğu olmayan kadınlar, çocuk istemek, ava çıkanlar iyi bir av yakalamak için suyun sahibi olan ruhları memnun ederler; onlara kanlı-kansız kurban sunarlar. Kutsal sayılan suyu kirletmek, pislik atmak, tükürmek gibi hareketlerin, bizzat su iyisi tarafından cezalandırılacağını düşünürler (Türkan, 2009, s. 84).

Eski Türkler suyu hayat kaynağı olarak görmüşler ve onu temizlik gibi basit bir dünyevi amaçtan daha çok ab-ı hayat olarak sonsuzluğu elde etmek için kullanmışlardır. Bu yüzden mezarlarını suya yakın yere yaparlardı ki, yeniden diriliş kolay olsun. Orta Asya Türk topluluklarının suyu kirletmemek için azami çaba sarf ettikleri dikkat çeker; çünkü inanca göre suyun saf ruhunu pisliklerle kirletmemek gerekir (Göka, 2010, s. 76).

Göktürkler döneminde tabiat ruhlarına yer-su deniyordu. Bu tabir “yer-suv” şekliyle Uygurlarda da vardı. Yer-sular kutsal (ıduk) sayılıyorlardı. Buraya Eski Türklerin yağmur, dolu yağdırmak, rüzgâr estirmek için sihri müracaat ettikleri bildirilen “yada” taşını da ilave edebiliriz. Türk kültüründe yer sular maddi değil, manevi kuvvet şeklinde düşünüldüğünden, kendileri ile ilgili olarak, Eski Yunan’dakine benzer, tanrılar ve aileleri tarzında mitolojiler teşekkül etmiştir (Kafesoğlu, 1988, s. 243; Turan, 2010, s. 128-129).

Eski Türklerde, özellikle Şamanizm ile ilgili olarak, kâinatın ve insanın yaratılışı ile dünyanın sonuna dair anlatılan efsanelerde de su kavramı önemli bir yer tutar. Yerin yaratılmasına dair Asya’da anlatılan efsanelerin çoğunda, büyük, eski bir denizden söz edilir. Denildiğine göre, semavi bir varlık, yeri bu denizden yaratmıştır. Tunguzlar arasında tespit edilen bir efsaneye göre, Tanrı bir ateşle eski denizi kısmen kurutarak yeri yaratmıştır. Yakutlar ise, yerin gökten veya bir denizin dibinden hazır olarak getirildiğini söylerler. Altay Türkleri arasında, günün birinde yerin dibinin delinmesi sonucunda, arzın etrafındaki denizin her yeri kaplayacağı ve dünyanın bir tufanla mahvolacağı inancı vardır (Buluç, 1993, s. 330-332).

Su, Türkler için hâlâ kutsaldır. Anadolu’nun birçok yerinde damat gerdeğe girerken eline bir tas su verilir veya içeri girerken kapı önünde testi içinde duran suya bir tekme vurarak onu etrafa saçar. Bu suyun uğur ve bereket getireceğine kötü ruhlardan koruyacağına inanılır. Mezar ziyaretlerinde de su dökülür. Bu

şekilde ölen kişilerin yüreğinin yanması ve üzüntüsünün geçmesi sağlanmış olur. Yine birisi uzak bir yolculuğa çıkarken ya da gelin annesinin evinden ayrılırken arkasından su dökülür. Dökülen bu suyun koruyucu olduğuna inanılır (Yavuz, 2004, s. 37). Bu gelenek Eski Türklerdeki geline su gösterme geleneğinin devamı olmalıdır. Çünkü Eski Türklerde de yeni gelin, yaşlı bir kadın tarafından çevredeki ırmak ya da göle götürülür, geline su gösterilirdi (İnan, 1998, s. 491).

Hayatın kaynağı ve bilinen bütün hayat formlarının vazgeçilmez ögesi olan su yerkürenin yapısı ve canlıların yaşaması için hayati öneme sahiptir. Su anlamına gelen mâ' kelimesi Kur'an-ı Kerim'de altmış üç ayette geçer. Bunların çoğunda bilinen anlamıyla su söz konusudur (Günay, 2009, s. 432).

"İçeni ölümsüzlüğe kavuşturduğuna inanılan efsanevi su" olarak tanımlanan âb-ı hayat, İslâm-Türk kaynaklarında ve edebî mahsullerinde aynü'l-hayat, nehrü'l-hayat, âb-ı cavidani, âb-ı zindegi, hayat kaynağı, hayat çeşmesi, bengi su, dirilik suyu, bazan da Hızır ve İskender'e atfen âb-ı Hızır veya âb-ı İskender olarak da anılır. Bu efsanevi su aslında bütün dünya mitolojilerinde mevcut bir kavramdır. İnsanın yeryüzünde görünmesinden itibaren hemen her toplumda hayatın kısalığı, buna karşılık yaşama arzusunun çok kuvvetli oluşu, ona daima sonsuz bir hayat fikri ilham etmiştir (Ocak, 1988, s.1).

Dünya ve Türk kültüründe birçok yönden önemli bir yer tutan su, insanların hayatlarında önemli dönüm noktaları olan geçiş törenlerinde kendisini gösterir. Geçiş törenleri bireyin hayatı boyunca karşılaştığı aşamalarla ilgilidir. Yoğun dönem törenleri kriz dönemlerinde bireylerin kaynaşmasını sağlayarak grubu bir arada tutan törenlerdir. Arnold Van Gennep antropolojinin klasiklerinden birisi olarak kabul edilen eserinde, geçiş törenlerini yaşamların doğum, ergenlik, ebeveynlik, daha yüksek bir sınıfa ilerleme, mesleki uzmanlaşma ve ölüm gibi kritik dönemlerinde bireylere yardımcı olan törenler olarak tanımlamaktadır (Haviland, 2002, s. 421).

Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutlamak, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000, s. 131).

Çukurova, halk kültürü ürünlerinin hâlâ canlılığını koruduğu yörelerden biridir. Bu kültürel canlılık içerisinde geçiş törenleri olan doğum, evlenme ve ölüm etrafında da birçok uygulama devam etmektedir. Bu uygulamaların bir kısmının odağında ise Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan su kavramı yer almaktadır. Bu uygulamalarda İslâmiyet öncesi Türk kültürünün izlerinin İslâmî bir renge bürünerek yaşadığını görüyoruz. Bazı uygulamalarda ise İslâmiyet

öncesi inanç sistemlerinin hiçbir etki altına girmeden sürdüğünü tespit edebiliyoruz. Çukurova yöresinde sözlü kültürden derlenen ve odağında su kavramının bulunduğu uygulamalara göz atalım:

Çukurova Yöresi Geçiş Törenlerinde Su Odaklı Uygulamalar

A. DOĞUM

1. Kısırlığı Giderme

- Sıcak suyun buğusuna oturulur.
- Kaplıcaya gidilir.
- Hocanın okuduğu su içilir.
- Dölyatağının soğuklamış olduğu düşünülür ve “kız bitiği” kapalı denir. Bunun için bele şişe çekilir, sirkeli sıcak su buğusuna oturtulur. Ebe denilen gezici çingene kadınlara dölyatağına baktırılır ve açtırılmaya çalışılır.
- Hamile veya çocuklu kadının elinden su içilir veya bozuk para alınır.
- Damarları açılın diye âdetliyen sıcak suya oturtulur.
- İltihapları dökülsün diye kaplıcaya götürülür.
- Cere (küçük su testisi) kırılır. Çocuğu olmayan kadın o cere kırığına oturtulursa çocuğunun olacağına inanılır.

2. Gebelikten Korunma

- Rahim soğuk suyla yıkanır.

3. Çocuğun Sağlıklı Doğması

- Çocuğu doğmadan ölen kadına “tıbıkalı” denir. Böyle kadın hamile kalınca kırklanır. Kırklama kırk tas su ve yedi çiçekle olur. Suyu bilinen dualar okunur.

4. Doğum Olayı

- Hamile kadın, doğumu kolay olsun diye su üstünden geçirilir.
- Sancılı anneye doğumu kolay olsun diye banyo yaptırılır.
- Okunmuş su içirilir.
- Oklavanın bir ucundan su akıtılır, diğer ucundan hamile kadına içirtilir.
- Çabuk doğum yapan bir kadının kolunun büklüm yerinden su içirtilir, böylece onun da çabuk doğuracağına inanılır.
- Kocasının ayaklarını veya ellerini yıkadığı sudan içirilir.
- Bir kabın içine su konur, ağzı kapatılır. Üzerine Mushaf konur, yarım saat bekletilir. Bu sudan içen kadının kolay doğum yapacağına inanılır.
- Hacdən taş getirtilip hamile kadına bu tasta su içirilirse doğumun kolay olacağına inanılır.

5. Çocuğun Eşi/Göbeği

- Suyu atılır.
- Lohusanın sütü bol olsun diye ırmağa atılır.

6. Lohusa Bakımı

- Lohusa doğumdan sonra yıkanır ve yatağına yatırılır.
- Lohusaya üç gün ekmek verilmez, soğuk su içirilmez.
- Yeni doğum yapan kadına su içirmezler çünkü lohusanın eli yüzü şişer. Su içmesi gerekiyorsa az miktarda kaynamış su içebilir.

- Doğumdan sonra vücut ezildiği için ve içindeki yaralar iyi olmaz diye bir hafta kesinlikle su içirilmez.
- Lohusa kadın üzülmesin, içi üşümesin bir hafta su verilmez.
- Lohusa soğuk su içerse sütünün kaçacağına inanılır. Lohusaya 3 gün su verilmez.

7. Albasması

- Kadının kırkı çıkana kadar evde ağzı açık bir kapta su bulundurulmaz, böylece “al” yaklaşamaz.
- Kırklı kadının yattığı odada su bulundurulursa kadını albasacağına inanılır.

8. Kırk Basması, Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

- Bebeğin doğumundan sonraki kırkıncı gün anne ve bebeğin yıkandığı suya (kırklama suyu) besmele ile kırk taş, yirminci gün ise yirmi taş atılır.
- Kırklama suyuna kokulu çiçekler atılır.
- Kırklama suyu hazırlanmaz, bunun yerine anne ve bebek yıkanır.
- Kırklama suyuna 7 taş, 7 dereden alınmış kıymık, 7 değişik çiçek koyularak ısıtılır ve banyo yaptırılır. Bu su günbatımında iki yol ayırımına dökülür.
- Çocuğunun doğumunun yirminci gününde “yarı kırklama” yapılır. Yarı kırklamada suya yirmi taş atılır.
- Suyun içine atılan taşların her birine İhlâs suresi okunur.
- Kırklama suyuna yaprağı dökülmeyen ağaçların dalı konur. Bunda amaç çocuğun büyüüp yuva kurması, bereketli olmasıdır.
- Kırklama suyu taş ve kırk çiçekle yapılır. Bebek yağlıkların üstünde tutularak üzerine hazırlanan su dökülür ve “kırk kırk” denir. Ayrıca kırklanan bebek “kırkı çıksın” denerek ayağından boynundan tutulur ve sallanır.
- Kırklama isteğe bağlı olarak yedi kırkı, yirmi kırkı ve kırk kırkı şeklinde yapılabilir. Kırk taş, yedi tür çiçek ve yaprak bir kovaya kırk delikli kalbur ya da makarna süzgecinden geçirilerek oluşan banyo suyuyla anne ve bebeği yıkanır. Kalan sudan birer tas evdeki diğer kişilerin banyo suyuna konularak onların da banyo yapması sağlanır. Yine kırk suyundan alınan bir miktar su ev temizliğinde kullanılacak suya katılır, evin her yanına kırk suyundan serpilir ve “kış kış kırk” denir, böylece kırk evden defedilir.
- Kırk taşı ile besmele çekilerek, dualar ve ayetler okunarak kırklama yapılır. Kırk taş kevgire konarak çocuğun üzerinden su dökülür.
- Doğumdan kırk gün sonra kırk tane taş alınır. Bu taşlar iyice yıkanır ve içi su dolu bir leğenin içine atılır. Bu suya limon yaprağı ve çiçekler atılır. Sonra bu suyla bebek yıkanır. Bebek yıkandıktan sonra aynı su evin içine ekmek suluyor gibi serpilir. Bu sudan annenin üzerine de serpilir. Yapılan bu işe “kırklama” denir.
- Bebeğin üstüne bulunursa çiçek serpilir. Leğenin içine sayılarak kırk tas su konur, bebeğin üstüne dökülürken de tekrar sayılır.
- Çocuk kırklanmadan önce pınardan su getirilir. İki kova su hazırlanır, çocuk taş gibi sağlam olsun diye kırk tane çakıl taşı toplanır ve suya atılır. Su eve getirilir ve ısıtılır. Kovanın içine kırk tane buğday atılır bereketli

olsun diye. Kırklanan bebeğin kıymetli ve zengin olması için bir altın yüzük atılır. Bu suyun birazı leğene boşaltılır. Bebek leğene yatırılır. Tülbent sabunlanır, bebek keselenir. Bebek yıkandıktan sonra yıkayan kişi ayağa kalkar bebeği tutar. Diğer kişilerin yardımıyla tülbent çocuğun başının üstüne gerilir. Kalan su, 'kırk, kırk, kırk' denerek bebeğin üstüne dökülür. Ardından dua okunur ve kırklama işi biter.

- Çocuğun kırkı çıktıktan sonra don kazanına kırk tane taş konur. Annenin ve çocuğun çamaşırları kazanda kaynatılarak yıkanır.
- Çocuğun kırkı çıkınca beşikteki bütün eşyalar yıkanır.
- Kırk suyu artarsa çocuğun ömrünün uzayacağına inanılır.
- Kırk bastığına inanılan kadının çamaşırından alınır, banyo kazanının altında yakılır. Lohusa kadın ısınan suyla yıkanır.
- Kırk basmaması için cami avlusundan toplanan 40 taş ve 40 anahtar, 40 Cuma sala verilirken çeşmeden alınan kırk kaşık suya katılıp çocuk üç Cuma yıkanır.

9. Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk/Aydaş Çocuk³

- Dört yol ağzında kanı karışmadık (akraba olmayan) yabancı bir kadın üç hafta üst üste çocuğu banyo yaptırır. Silmeden üzeri giydirilir. Eğer banyo işe yaramışsa çocuk kilo alır, yaramamışsa gün günü zayıflar.
- Yol çatında yıkamadan fayda alınmamışsa evin eşikliğinden toprak alınır bu toprak suya atılır ve bu suyla banyo yaptırılır. Bunun sebebi eve gelenlerin nazarları değmiş ve baskın olmuştur diyedir.
- Çocuğa okunmuş su içirilir.
- Aydaş çocuk su, çiçek ve taşlardan hazırlanan karışımla sabah erkenden güzelce yıkanarak kırklanır. Bu uygulamadan sonra çocuğun iyileşeceğine inanılır.
- Konuşamayan çocuğa aşık kemiğinden üç kez su içirilir, daha sonra konuşması beklenir.
- Konuşamayan çocuğa davar çanıyla su içirilirse çocuğun konuşacağına inanılır.
- Aydaş çocuk için yedi komşunun evinden, ev sahibinin haberi olmadan, su alınır ve çocuk bu suyla yıkanır.
- Konuşamayan çocuğa bülbülün su kabından su içirilir.
- Doğan çocuğun dört yol ağzında yıkanmasının da çocuğun ölmesini engelleyeceğine inanılır. Çocuk doğduktan sonra herhangi bir dört yol ağzına götürülür ve sıcak su ile leğende yıkanır. Leğendeki su da oraya dökülür. Bu şekilde bebeğin belasının da oraya döküleceğine inanılır.

10. Altını Islatan Çocuk

- Yengeç, içinde su olan bir kabın içinde üç gün kalır. Üç günden sonra su bir bardağa süzülüp altını ısılatan çocuğa içirilirse çocuğun bir daha altını ıslatmayacağına inanılır.

³ Çukurova'da doğumdan sonraki aylarda gelişemeyen, cılız, hastalıklı çocuğa "aydaş çocuk" adı verilir.

B. EVLENME

1. Kısmet Açma

- Bir kızın bahtını açtırmak için muska yazdırılır. Yedi dereden su getirtilip bir kazanda kaynatılır. Yazdırılan muska suyun içine atılır. Kız o suyla yıkanırsa bahtı açılır.
- Anahtar dualarla birlikte kıza verilir, kız anahtarı suya atar.
- 40 kişiden toplanan parayla alınan kolye Hacc'a giden birine verilir, orada akan suya atılır.

2. Evlenme İsteğini Belli Etme

- Erkekler evlenecekleri kızı subaşlarında seçerlerdi. Kızlar su götürürken gençler yolun kenarına dizilirlermiş. Bu arada gönü olduğu erkekle konuşur ya da duvar üstünden, bahçeden haberleşmeye çalışırlar. Kızlar su götürürken dinlenirlerdi.
- Erkek suyolunda bir kızla konuştu mu o kızla adı çıkmış demektir. Buna 'isteme' denir. İşte filanın oğlu şu kızı istiyormuş. Hem kızın hem erkeğin adının duyulmasıyla çok büyük bir sebep olmazsa evlilik gerçekleşir, birbirinden ayrılmazlar.

3. Görücülük

- Evlenmeye gönü olmayan kız, görücü gelenlerin ayakkabısına su koyar.

4. Kız İsteme

- Kız istemeye gidildiğinde kızıdan su istenir. Kız, suyu sol elini göğsüne koyup sağ eliyle vermezse o kız istenmez.

5. Çeyiz Götürme

- Çeyizin taşındığı araçla akan sudan geçilir.

6. Gelin Alma

- Gelin alıcılar giderken, kız tarafı gelin arabasının üstüne su serper, ardından su döker.
- Gelin köprüden veya sudan geçirilir. Suya atması için geline para verilir.

7. Gelin İndirme

- Gelin inerken yola içi su dolu bir ibrik konur. Gelin bu ibriğe ayağıyla vurup devirir. Bu işlemi üç kez yaparlar.
- Gelin yeni evine girerken başına su serpilirse rızkının bol olacağına inanılır.

8. İmam Nikâhı

- İmam nikâhı kıyılırken herkese duyurmazlar. Nikâhta oğlan tarafından iki kişi ile kız tarafından iki kişi birlikte bulunur. Aralarında sürtüşme olan kişilerin nikâh kıyılırken iplik düğümlemesinden veya bıçak kapatarak suya atmalarından korkulur. Bu durumda damat gerdek gecesinde başarısız olur. Bu durumda suya atılan bıçak bulunmaya çalışılır.
- Düğün günü belli olduktan sonra fesat kişiler bir tahtaya çivi çakarlanmış ya da çiviye suya atarlanmış, bu şekilde damat bağlanırmış. Bu durumda suya atılan çivi bulunmaya çalışılır.

C. ÖLÜM

1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

- Sürekli başucunda su bulundurulur ve su verilir. Eğer varsa zezem suyu tercih edilir.
- Hoca çağrılır. Başından su eksik edilmez. Şeytan onu günaha sokmak için elindeki suyu gösterir, inkâra çağırır. Ona kanmasın diye devamlı su bulundurulur.
- Hastaya "kelime-i şahadet" getirilir, varsa zezem suyu içirilir.
- Ölüm döşeğindeki kişi çok susuzluk çekmiştir. O anda şeytan gelip ölecek kişiye su göstermiştir. "İmanını ver sana bu suyu vereyim" dermiş. Ölümü yaklaşan kişi o anda "acaba suyu alıp imanımı versem mi" diye mücadele edermiş. Şeytana fırsat vermemek için kişiye su verilir.

2. Ölüm Olayından Sonra Yapılanlar

- Ölünün yanına bir testi su konur. Üç gün üç gece ışık yanık tutulur. Ölü üç gün gelip su içermiş derler.

3. Yıkama ve Kefenleme

- Ölünün yıkanacağı su büyük bir kazanda kaynatılır. Kazanın altında yakılacak odunlar kırılmadan yakılır. Ölen kişi kadın ise suyu kadınlar, erkek ise erkekler kaynatır.
- Suyun içerisine murt dalı atılır.
- Kaynayan suyun döküleceği tas ve kullanılacak eşyalar yeni olmalıdır.
- Yıkama işini bilen bir kişi yapmalıdır. Bu işi genellikle imam yapar.
- Ölünün yıkandığı suyun kaynatıldığı kazan ters çevrilir ve 7 gün bu şekilde bekletilir.
- Ölüyü gömmeden önce Allah'ın katına temiz gitmesi için yıkarlar. Ölü yıkanırken yüzüğü, takma dişi çıkarılır. Ölünün yıkandığı su, önceleri akan bir sudan alınmıştır. Bakır güğüme doldurup içine gül suyu döküp güneşte bekletirlermiş.
- Cenazenin yıkanması için iki veya üç adet bakır kazana su konur. Buna kazan çatmak denir. Su konulan kazanların ve ölü yıkamak için kullanılan bütün leğen, tas gibi eşyaların bakır olması şarttır. Isıtılan suya har dalı, çam dalı gibi yeşillikler atılır, bunun sebebi yeşilin uğurlu sayılmasıdır. Bu suya defne yaprağı da atılır. Defne yaprağı da ölüyü daha iyi yıkaması ve hoş koku vermesi içindir. Bu suyla en az üç kişi tarafından yıkanır. Erkekse erkekler, kadınsa kadınlar yıkar.
- Ölünün yıkanması için hazırlanan su ile yedi ibrik doldurulur. Bu ibrikler bakır olmak zorundadır. Bu sular cemaatin abdest alması içindir. Bu sular temsilidir. Bütün cemaat bu suyla abdest alamaz. Ancak imam ve ölenin yakınları alır.
- Yıkamadan artan su ölü gömüldükten sonra toprağın üstüne dökülür.
- Eskiden ölü yıkamada kullanılacak su pınardan, kuyulardan alınırken şimdi bu uygulamaya pek riayet edilmez olmuştur. Şimdi eğer imkân varsa yine bu şekilde su temin edilirken çoğu zaman evdeki çeşme suyu kullanılmaktadır. Yıkama suyunu; ölen kişi kadınsa kadınlar, erkekse erkekler ısıtır. Ölü yıkama işi evin avlusunda dört tarafı kilimlerle

kapatılmış bir köşede veya camide yapılır. Ölüyü, ya bu işin ehli olmuş bir kişi ya da hoca yıkar. Ölü yıkamada daha önce kullanılmamış sabun, sabun bezi, havlu kullanılır. Daha sonra cenaze kefenlenir ancak ayakları açıkta bırakılır. Oğlu, kızı ve yakınları ayağına su döker. Bu son görev olarak kabul edilir.

- Yıkama işlemi bahçede yapılıyorsa su kazanda kaynatılır, daha sonra kazan ters çevrilir. Ölen erkekse erkekler, kadınsa kadınlar kurar kazanı. Su getirmek cenazeye hizmet etmek çok sevaptır. Cenaze için hazırlanan su ve kınadan kalan olursa üstüne dökmek isteyenler dökebilir. Kalan suyla çamaşırları ve çarşafı yıkanır. Bu işleri iç kişi yapar genelde. Kalan kına artan suyla elde ovuşturulur.
- Cenaze kaldırılır kaldırılamaz kalan su dökülür, kazan ters çevrilir. Ocak da bozulur. Bunun amacı bir kişi daha ölürse bu kişinin evden olmamasıdır.
- Cenazeyi yıkayana para verilir alan alır, almayan almaz. Cenaze yıkanırken "su damlaları sayısınca ona yıkamada yardım edenlerin günahı dökülmüş" diye inanılır.
- Ölünün yıkandığı yere bir kap su konur, içine de bir tas konur. Ölünün gelip oradan su içtiğine inanılır.
- Ölünün yıkandığı suyun artanı ile büyükler ve çocuklar ellerini-yüzlerini yıkarlar.
- Ölü yıkamada kullanılan eşyalar yıkanır, abdestlenir.

4. Cenazenin Taşınması

- Cenaze götürülürken, uyuyanlar uyandırılır, dışarı su dökülür, kilim çırpılır ve cenazeye dönülerek ayakta durulur.
- Cenazenin arkasından su dökülmemesi gerektiğine inanılır.

5. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

- Mezar kapatıldıktan sonra yanlarında getirilen ibrikteki su ölünün baş tarafından başlayarak ayakucuna kadar yavaş yavaş dökülür. Mezar kapatıldıktan sonra baş ve ayağa taş konur, bol miktarda su dökülür.

6. Cenaze Evi

- Cenaze mezarlığa götürülmek üzere evden ayrılırken daha yedi adım uzaklaşmadan hemen ölünün çamaşırları bir araya toplanıp tokuçla yıkanır. Çamaşırı yıkayan kadınlar ve orada bulunan diğer kadınlar çamaşır için ısıtılan su ile yüzlerini yıkarlar. Sonra kazanların içi boşaltılıp kazanlar ters çevrilip üzerine de üç tane taş konur. Taşlar üçgen oluşturacak şekilde konulur ve kazanlar bu şekilde üç gün kalır. Üç günden sonra toplanır. Ölünün yıkandığı yere bir kapla öldüğü günden başlayarak üç akşam üst üste su konur. Ölünün ruhunun gelip bu suyu içtiğine inanılır.

7. Belirli Günler/Ölü Yemeği

- Kırk gün boyunca her akşam mezarın üzerine su dökülür.

Sonuç

Çukurova yöresi geçiş törenleri ile ilgili su odaklı uygulamalar doğum, evlenme ve ölüm etrafında şekillenmiştir. Doğum ile ilgili olarak kısırlığı giderme konusunda yapılan uygulamaların büyük bir çoğunluğu suyun kullanıldığı halk hekimliği uygulamalarıdır. Bu uygulamaları kırsal kesimlerde ebe denilen

kişiler yapmaktadır. Kırık su testisinin kırıkları üzerine oturma uygulaması ise suyun uğur ve bereket getireceği, kötü ruhlardan koruyacağı ile ilgilidir. Hamile ya da yeni doğum yapmış kadının elinden su içirme uygulaması ise çocuğu olmayan kişinin, suyun kutsal etkisinden de faydalanarak, aynı şekilde çocuğu olması dileğine dayanır.

Yörede çocuğu doğmadan ölen kadına “tıbıkali” denmektedir. Tıbıkali kadının hamile kalınca kırklanması kırk tas su ve yedi çiçekle olur, ayrıca suya bilinen dualar okunur. Bu uygulamada suyun koruyucu etkisi yanında, Türk destanlarında-halk hikâyelerinde ve masallarında da sıkça karşılaşılan, üç, yedi ve kırk gibi formülistik sayılar dikkat çekmektedir. Suya bilinen duaların okunması ise uygulamadaki İslâmî rengi göstermektedir. Yine kırklama uygulamasındaki suya atılan taş sayısı olan kırk ve taşlar suya atılırken okunan İhlâs suresi de aynı şekilde açıklanabilir. Yine kırk çıkarma uygulamasında, bebek kırklama suyuyla yıkanarak, kötü ruhları temsil eden kırk, suyun temizleyici özelliğinden yararlanılarak kovulur.

Hamile kadının, doğumu kolaylaştırmak için, su üzerinden geçirilmesinde suyun kutsal ve koruyucu etkisinden yararlanma dileği vardır. Yine doğumu kolaylaştırmak için bir kap su üzerine Mushaf konulması ve Hac’dan gelen tasla su içirilmesi, su odaklı bu eski kültür uygulamasının İslâmiyet’ten sonra aldığı şekli gösteren tipik bir örnektir. Çocuğun göbeğinin suya atılması, suyun uğur ve bereketinin çocuğun bahtının iyi olmasına etki etmesi ile ilgilidir. Konuşamayan ya da yürüyemeyen çocukların, yedi evden toplanan su ile dört yol ağzında yıkanmasıyla, çocuğun bu durumuna sebep olan, belanın da su ile birlikte oraya döküleceğine inanılır. Bu uygulamada da suyun temizleyici özelliği görülmektedir.

Evlenme ile ilgili uygulamalarda da suyun önemli bir unsur olduğunu görüyoruz. Kısmet açma ile ilgili muska, anahtar ve paranın suya atılması, kısmetin açılması için suyun uğurundan yararlanma dileğine dayanmaktadır. Bu uygulamalardaki muska ve Hac unsurları İslâmî öğelerdir. Çeyiz götürülürken ve gelin alma sonrasında gelinin sudan geçirilmesi, eski Türk kültüründe görülen geline su gösterme uygulamasıdır. Gelin alma sonrası kız tarafının gelinin arkasından su dökmesi suyun koruyucu özelliği ile ilgilidir. Gelin indirme sırasında gelinin başına su serpilmesi ve gelinin su dolu kabı devirmesi suyun bereket getireceğine olan inancın bir göstergesidir.

Ölüm çevresinde şekillenen uygulamalarda da su kavramını sıkça görüyoruz. Ölüm döşeğindeki bir insana sıkça su verilmesi ve kişinin böylece şeytana imanını vermeyeceği inancı İslâm inancı ile ilgilidir. Ölüm sonrasında ölünün yanına, yıkama ve kefenlemeden sonra ölünün yıkandığı yere bir kap ile su bırakılması ve ölünün gömülmesinden sonra mezara bolca su dökülmesi ve ölünün ruhunun gelip bu sudan içeceği inancı atalar kültürünün bugüne yansımalarıdır. Ölünün yıkandığı suyun ısıtıldığı kazanın ters çevrilmesi, cenaze götürülürken dışarı su dökülmesi, cenazenin arkasından su dökülmemesi ve ölünün eşyalarının yıkanması ölümün ve kötü ruhların uzaklaştırılması için yapılan ve su kavramını da barındıran uygulamalardır.

Çukurova yöresi geçiş törenlerinde su odaklı uygulamalar oldukça zengin bir görünüm sergilemektedir. Bu uygulamalarda su; tedavi edici, arındırıcı, kötü ruhlardan koruyan, uğur ve bereket simgesi olarak yer almaktadır. Uygulamalarda eski kültür izleri İslâmî bir renge bürünerek varlığını günümüzde de sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, E. (2002). Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, (10), 1-10.
- Ayan, E. (2001). Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı [Bildiri], *1. Türk Dünyası Çağdaş Lehçe ve Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Nisan 2000. (51). Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Başçetinçelik, A. (1998). *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum Evlenme-Ölüm*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Buluç, S. (1993). Şaman. *İslâm Ansiklopedisi*, (XI), 330-332. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çobanoğlu, Ö. (1993). Türk Kültür Tarihinde Su Kültü. *Türk Kültürü*, (361), 32-42. Ankara.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. (Çev. Ümit Altuğ). Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2009). *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev. Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Göka, E. (2010). Su ile Mahrem Maceramız. *Acta Turcica*, (2), 72-79. İstanbul.
- Günay Ü. ve Güngör H. (2003). *Türklerin Dini Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Günay, H. M. (2009). Su. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 37 (432). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Haviland, W. (2002). *Kültürel Antropoloji*. (Çev. Hüsamettin İnaç). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1998). *Türklerde Su Kültü ile İlgili Gelenekler*. Makale ve İncelemeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1988). Türkler. *İslâm Ansiklopedisi*, XII-II (243). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karakaş, A. (2005). *Feke Halk Kültürü Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- (2006). Osmaniye’de Durmayan Çocuk İçin Yapılan Uygulamalar ve Bunlarda Eski Türk Kültürü İzleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları (Prof. Dr. Ömer Faruk Akün’e Armağan)19*, 317-327. Niğde.

- Kılıç, E. (2010). *Osmaniye İli Düziçi İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları Bayramlar ve Törenler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Memmedov, C. (2002). Eski Türklerde Gizli Tabiat Kuvvetlerine İnanma (İye İnanıcı). *Türkler Ansiklopedisi 3*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1988). Âb-ı Hayat. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 1* (1), TDV. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Oymak, İ. (2010). Anadolu'da Su Kültünün İzleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15* (1), 35-55. Elazığ.
- Örnek, S. V. (1988). *İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Savur, S. (2010). *Adana İli Tufanbeyli İlçesi Halk Kültürü Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Ş. (2010). *Türk Kültür Tarihi*. İstanbul: Bilgi Kitabevi.
- Türkan, K. (2009). Türk Masallarında Mimari: Hamam ve İşlevleri. *Milli Folklor, (84)*, 162-174. Ankara.
- Üzelgök, Ö. (2008). *Adana İli Kozan İlçesi Halk Kültürü Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, H. İ. (2004). *Taraklı ve Göynük Çevresinde Eski Türk İnanıcının İzleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, M. A. (2005) *Aladağ Halk Kültürü Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yolcu, F. (2008). *Adana İli Ceyhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AN EVALUATION ON WATER BASED APPLICATIONS OF PASSING CEREMONIES IN ÇUKUROVA REGION

Abstract: Çukurova folk culture is a reflection of the region's folk values, and this culture is the outcome of centuries. Çukurova's local people reflect all of the events, example values, moral understanding, traditions and customs, daily life, and all of its cultural life in folk culture items. These products have been increased in time and Çukurova folk culture has appeared. When Anatolian geography is considered, Çukurova is the last region that has passed to settled life style from nomadic lifestyle. This situation led to this region's late meeting with new local people. In this vein, folk products have been in the minds of the folk so far. The most important ceremonies in human life, such as birth, marriage and death, have their own applications and traditions, which are parts of local, regional and national culture. That's why; these passing levels

should not be ignored in cultural studies. Water has a crucial importance in all world cultures in addition to its vital importance. Water has been regarded as sacred since Old Turkish cultures, and we can see it in many ways of Turkish cultural life. In passing ceremonies of Çukurova region, birth, marriage and death concepts have used the concept of water in many ways. In the present study, water based applications will be emphasized and their relations with old Turkish culture will be examined.

Keywords: Çukurova, Water, Birth, Marriage, Death.

